

ŽIDOVSKÉ RODINY VE VŠERADICÍCH

LENKA MATUŠÍKOVÁ

Když mi Václav ukazoval svou knížku věnovanou dějinám kostela ve Všeradicích, požádal mne, abych se podívala na dochované matriky a další písemnosti, z nichž by bylo možné zpracovat stručné dějiny tamní židovské komunity. Pak jsme oba, vázáni prací na jiných úkolech, na rozhovor zapomněli. Až před svým odchodem do důchodu mi s přísloušечnou důsledností slib připomněl i s termínem pro odevzdání příspěvku do připravované publikace. Zaskočil mne, a to jsme ještě oba netušili, že nám už nezbude čas na diskuse o jeho obsahu a zpracování. Nevadí, že Václav můj text už přečíst nestihl, slib daný příteli jsem splnila, o všeradických Židech budou, jak si to kdysi přál, číst jiní.

„W letu 1668 Jarolym Jelynek za przedessle wrchnosti usazeny, nyní wdowec, bidny zpusob [života] wede....“ zapsal vrchnostenský úředník Andres Václav Kopřiva v úvodu soupisu Židů usazených na statku ve Všeradicích vyhotoveného ke dni 3. března 1724.¹ Jarolím Jelínek sdílel domácnost se dvěma svobodnými syny ve věku 19 a 22 let. Mladší z nich, Bernard Jelínek, zajišťoval obživu pro sebe i svého otce podomním obchodem (hauzírováním), o staršího, duševně nemocného Davida, se starala celá rodina. Jak totiž vyplývá ze soupisu, také dva další synové Jarolima Jelínka se usadili na všeradickém statku poté, co založili vlastní rodiny. Samuel Jelínek v roce 1705 a Israel Jelínek v roce 1719, oba se živili obchodováním se vším, co se právě naskytlo. Po sňatku s Jarolímovou dcerou Evou se tu v roce 1706 usadil i Mojžíš Gerstl, provozující vinopalnu a draslárnu. Jak na jejich pobyt na statku nahlížela vrchnost je patrné z poznámky, která v soupisu následovala: *„Tyto ale všichni již specifikovaní Židé, když by starý Žid Jarolím Jelínek z toho světa se odebral, z gruntu všeradského propuštění a vypověděni budou, což by se již bylo stalo. Že ale vejš psaný Žid starý, za předešlé vrchnosti přijatý byl a Všeradicích se zestaral do jeho smrti jemu to místo s jeho familií se dovolilo“*. Posledním v soupisu jmenovaným byl lazebník Jakub Polák, kterému roku 1723 pomohla získat povolení usadit se ve Všeradicích právě jeho živnost, kterou vrchnost považovala za prospěšnou pro celou obec. Na všeradickém statku tak v roce 1724 žilo vedle Jarolima Jelínka a jeho dvou svobodných synů dalších pět manželských párů s dvanácti dětmi (od nemluvnat po dospívající mládež) a šest sloužících (dospělý muž Izák Polák, čtyři mladíci, chlapec a malé děvčátko), celkem 32 osob židovského původu.

Zda byla rodina Jelínkova po smrti nejstaršího z nich opravdu ze statku vypovězena doložit nelze. Avšak v dochovaném soupisu židovských rodin na panství Osov a Všeradice z roku 1783 je mezi devíti zmiňovanými i *„vdova Jellinek Moyses“*, tedy vdova po Moiseu Jelínkovi.² Toto příjmení se pak v dalších letech mezi Židy ve Všeradicích nevyskytuje. Podobně se v dalších soupisech a matričních záznamech neobjevuje v roce 1783 zapsané

¹ Národní archiv (NA), fond Soupisy židů (HBS), inv. č. 3, kart. 1.

² NA, HBS, inv. č. 34, kart. 10; Edice pramene srovnaj: Soupis židovských familiantů v Čechách z roku 1783. Praha 2008, sv. I., s. 57–58.

rodinné jméno Schneider, spíše označující provozovanou živnost, a příjmení Neveklau (Abraham Neveklau) a Tettin (Herschl Tettin)), která zjevně odkazovala na místa, odkud jmenovaný pocházel. Ani tato příjmení se v dalších letech mezi všeradickými Židy neopakovala. Buď jejich nositelé komunitu opustili nebo dosud užívaná jména změnili v roce 1787, kdy bylo všem Židům usazeným v Čechách a na Moravě přikázáno přijmout stálé příjmení.³ Soupis z roku 1783 ještě zmiňuje Isaka a Enocha Pollaka, který tehdy pobýval na Rakovnicku, vdovu Esterle Jistemnitz, Jacoba Joachima a Moysesse Abrahama. Většina jmenovaných se věnovala obchodu s drobným zbožím, plátnem, kožešinami a kůžemi, Abraham Schneider byl krejčím, Jacob Joachim výrobcem drasla a Moyses Abraham vinopalníkem. Až na žebračku Esterle platili všichni jmenovaní daně v celkové výši 102 zlatých ročně. Na panství se k této platbě připojili ještě dva Židé v Osově, čtyři Židé v Běštině a jeden Žid usazený v Neumětelích. Všichni společně pak odevzdávali ročně více než 200 zlatých. Z devíti v soupisu jmenovaných všeradických Židů bylo sedm ženatých, ale pouze pět z nich mělo děti. Těch bylo v soupisu zmiňováno celkem sedmáct. Celou židovskou komunitu ve Všeradicích tak v roce 1783 tvořilo třicet pět osob (18 dospělých a 17 dětí). Vrchností byli trpění a v následujících letech jim bylo umožněno zakoupit domy a polnosti. Svědčí o tom zápisy v Josefském katastru (soupis vlastníků domů a půdy) z roku 1789⁴, kde byla mezi ostatními hospodáři uvedena i tato jména: Wolf Roubíček, Isak Polák, Mojžíš Abeles, Abraham Lion, Estera Jistemnitz a Abraham Lache. Domy a polnosti náležející Židům byly podle tehdejší zvyklosti označeny římskými číslicemi (zde I–VI), aby byly odlišeny od majetků křesťanských.

Ani diskriminační opatření silného úředního antisemitismu nedokázala zabránit růstu židovských venkovských komunit. Soupis židovských rodin usazených na statku Všeradice v roce 1793⁵ už evidoval 13 rodin i se starými rodiči a služebnictvem (celkem 87 osob). V soupisu dominují dvě velké rodiny Pollaků (Poláků) a Abellesů (Abelesů). První z Pollaků, lazebník Jakub, se na statku usadil v roce 1723, zmiňování byli i později. Zabývali se především obchodem s různým zbožím, v Josefském katastru byl v roce 1789 Isak Pollak dokonce uveden mezi hospodáři jako vlastník domu, několika luk a polností. S manželkou Šarou měl 4 syny, kteří v roce 1793 již byli ženatí a vedli vlastní domácnosti. Nejstarší Michael se usadil v Popovicích, druhorozený Abraham byl obchodníkem a vlastnil dům v Běštině, Enoch byl pachtýřem draslárny v Mořině, a nejmladší Josef si zakoupil domek ve Všeradicích a rovněž se věnoval obchodu.

Rodinné jméno Abelles (Abeles) se v soupisu objevuje poprvé, a to v osobě Moysesse Abellese. V roce 1793 už byl i s manželkou Esther (v pozdějších pramenech uváděna jako Anna) odkázán na pomoc svých dětí. Můžeme se však domnívat, že je totožný s vinopalníkem Moysesem Abrahamem, kterého ve Všeradicích zmiňoval soupis z roku 1783. Oba jeho synové již byli ženatí, starší Efraim měl dům ve Všeradicích a působil jako učitel, mladší Michael byl pachtýřem vrchnostenské vinopalny. Zdá se, že příbuzensky byl s nimi spojen i další z Abellesů, totiž majitel domu a obchodník ve Všeradicích Isak Abelles. Vedle těchto dvou početné silných rodin byli v soupisu zmiňováni i Moyses Birgmann, posel a pomocník v draslárně, Abraham Lach, obchodník a majitel dvou domů ve Všeradicích, obchodník Wolf Roubíček (Roubiczek), učitel Aron Reichmann a další obchodník Jakob Fischer. Díky značnému počtu dětí v jednotlivých rodinách měla židovská komuni-

³ Patent z 28. července 1787 ukládal ženatým Židům přijmout do konce roku pro celou rodinu příjmení, které budou nadále používat všichni její příslušníci. Tam, kde byla hlavou rodiny vdova, rozhodovala o novém rodinném jménu ona. V důsledku tohoto nařízení došlo v řadě židovských rodin i ke změnám vlastních jmen.

⁴ NA, fond Josefský katastr (JK), inv.č. 5974.

⁵ NA, HBS, inv.č. 58, kart. 16; Edice pramene srovnaj: Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793. Berounský kraj, sv. III, Státní ústřední archiv v Praze 2003, s. 257–259.

ta ve Všeradicích na konci 18. století 87 příslušníků, z toho 15 manželských párů, 29 svobodných chlapců a mužů, 27 svobodných dívek a žen a jednu vdovu.

Od roku 1726 byl v českých zemích také uplatňován tak zvaný familiantský zákon, který povoloval pobyt v Čechách pouze 8 600 židovským rodinám, na Moravě pak 5 400 rodinám.⁶ Pro lepší přehled o dodržování stanoveného počtu a o udělování svatebních povolení byly kromě matrik (viz níže) na počátku 19. století vedeny v Českého gubernia také knihy familiantů,⁷ seznamy židovských rodin usazených v Čechách se státním souhlasem. Knihy byly uspořádány podle krajů a zápisy v nich pak abecedně podle obcí s židovským osídlením. Každé rodině bylo přiděleno pořadové číslo mezi rodinami v zemi a také mezi rodinami na panství, pod jehož ochranou se nacházela. Jako první byl zapsán ten, kdo byl současnou hlavou rodiny (mohla to být i vdova) s odkazem na rodiče (pokud byli známi), rok udělení svatebního povolení, jméno manželky a rok narození a jméno jeho synů. Dcery uvedeny nebyly. Následně byly zapisovány všechny změny, například úmrtí familianta a nastoupení prvorozeného syna, případně jeho zetě nebo jiného mužského příbuzného, neboť snahou každé rodiny bylo dříve získané familiantské místo udržet. Na statku Všeradice bylo zapsáno celkem 8 familiantů: Abeles Michal, Abeles Efraim, Pollak Josef, Pollak Abraham, vdova Eva (správně Ester) Pollaková, Morawetz Marek, kterého po převedení na Dobříš nahradil Josef Roubíček (Raubitschek), Abeles Isak a Trost Josef. Ten však v roce 1817 familiantské místo ztratil a s ním po odchodu do Uher i jeho synové. Následně získal jejich postavení Enoch Goldberger, který se ve Všeradicích na čas usadil po sňatku s vnučkou Efraima Abelese.⁸

Patentem z 24. července roku 1784 bylo také židovským obcím nařízeno vést podle stanovené předlohy matriky narozených, oddaných a zemřelých.⁹ Katolickým duchovním byl svěřen jak dohled nad jejich řádným vedením a zapisováním všech matričních událostí v židovských rodinách usazených v okruhu jejich působnosti, tak zavedení matrik duplicitních, později zvaných matriky kontrolní. Praxe však byla taková, že i matriky kontrolní vedli jmenovaní matrikáři židovských obcí a faráři je pouze každý rok kontrolovali a ověřili svým podpisem. Po zrušení všech zákonů a nařízení diskriminujících Židy v roce 1848 byl postupně omezován i dohled katolických duchovních a po roce 1860 byly matriky nahrazeny duplikáty pořizovanými židovskými matrikáři, které byly ukládány u příslušných okresních úřadů nebo magistrátů velkých měst. Originální svazky matrik židovských obcí byly na konci II. světové války nacisty zničeny a zachránit se podařilo pouze některé duplikáty a pro české židovské obce i řadu matrik kontrolních. Právě ve fondu Židovské kontrolní matriky jsou dnes v Národním archivu uloženy matriky dochované pro židovskou obec ve Všeradicích z let 1808–1859 (matriky narozených) a 1819–1859 (matriky oddaných a zemřelých). V nejstarší z nich, společné matrice oddaných, narozených a zemřelých z let 1808(1819)–1839 bylo zapsáno 7 sňatků, 75 narození a 29 úmrtí.¹⁰

⁶ Zákon dále povoloval uzavírat sňatek jen prvorozeným synům, kteří mohli zaujmout otcovo místo ve stanoveném počtu rodin. Další synové pak museli buď čekat, zda se uvolní místo familianta bez mužských potomků, nebo se jim podaří získat souhlas ke sňatku např. po úmrtí staršího bratra nebo vzhledem k vykonávané profesi, jinak měli zemi opustit a založit rodinu v cizině. Matriční zápisy i knihy familiantů z počátku 19. století však ukazují, že zákon nebyl přísně dodržován. Mladí muži si vyhledávali nevěsty v domovských obcích i v okolí, uzavřeli tajně sňatek nebo žili společně zatím bez státního souhlasu a doufali, že jim bude udělen dodatečně. Děti z těchto manželství byly zapisovány do matrik jako nemanželské s příjmením po matce, i když otec se k nim obvykle přihlásil a dal do matriky zapsat své jméno. Ve všeradické matrice narozených nalezneme zápis o tom, že řada manželů/životních partnerů uzavřela nový sňatek po roce 1848, kdy byl familiantský zákon zrušen, a jejich děti byly dodatečně legitimizovány.

⁷ NA, fond České gubernium-Knihy židovských familiantů (HBF).

⁸ NA, fond ČG-HBF, inv. č. 13; viz též příloha č. 2.

⁹ Patent Josefa II. vydaný ve Vídni 24. července 1784.

¹⁰ NA, fond HBM, inv. č. 890.

V následujících 20 letech bylo v matrice narozených učiněno 116 zápisů, v matrice odaných 38 zápisů a v matrice zemřelých 43 zápisů.¹¹ Počet zapsaných matričních událostí však nevypovídá o velikosti židovské obce ve Všeradicích. Farní obvod všeradické fary zahrnoval ještě obce Drahovice, Hatě, Milčín, Nesvačily, Podbrdy, Skuhrov, Trnová a Vinařice. Matriční obvod všeradické židovské obce byl však, jak ukázal rozbor jednotlivých zápisů, ještě širší. Najdeme tu i zápisy týkající se Židů usazených v Osově, Běštíně (častěji uváděn jako Běchčín), Skřípeli, Bykoši, Lažovicích či Litni. Ačkoli židovská obec v Litni vedla vlastní matriky, objevují se zápisy matričních událostí shodně v matrikách obou obcí (Všeradicích i Litni). Patrné je to především v matrice zemřelých, protože všeradičtí Židé byli pohřbíváni na hřbitově v Litni.

Jak vyplývá z matričních zápisů, kde často vystupují jako svědci, Abellesovi (Abelesovi) a Pollakovi (Polákovi) si ve všeradické židovské komunitě udrželi své postavení a vliv. K nim se přidávali sňatkem či po roce 1848 stěhováním za lepší obživou Židé z malých statků a panství v okolí. Častěji se tak v matrikách setkáváme také s rodinou Roubíčků, Wintersteinů (první z nich se do Všeradic přizemnil), Lionů (ti přišli z Osova) a Fischelů (familiariti z Tetína). V některých rodinách se udržovalo původní řemeslo nebo živnost (krejčí, obuvník, řezník, výroba drasla, obchod s plátnem a kůžemi), většina Židů však obchodovala se vším, s čím se obchodovat dalo, a to jak ve vlastních malých krámcích, tak podomním prodejem v okolních obcích. Podle přehledu majitelů ve Stabílním katastru¹², vlastnili Židé v obci v roce 1840 nejen 9 domů¹³ a hospodářských stavení, ale také synagogu. Ta byla vybudována v roce 1829 a patrně nahradila modlitebnu v některém ze soukromých domů.

Při podrobném studiu matričních záznamů se potvrdilo, že rodiny všeradických Židů zachovávaly tradice předků a pět, sedm i více dětí v nich nebylo výjimečným počtem. To jistě vedlo na počátku 19. století ke zřízení vlastní jednotřídní německé školy. Z matričních záznamů je patrné, že z počátku vyučovali děti především náboženství někteří vážení členové obce (Efraim Abeles, Nathan Abeles, Isak Polak), později byli zvaní a z prostředků obce placeni odborní učitelé, jejichž časté střídání lze v matrikách rovněž sledovat. Zápisy v matrice oddací naznačují, že Židé ze Všeradic vyhledávali partnery pro své dospívající děti nejen uvnitř komunity, ale také v okolních židovských obcích, mezi svými obchodními partnery a občas i v rámci širší rodiny. Větší věkové rozdíly mezi snoubenci se vyskytly jen v několika případech druhého sňatku vdovců. V matrice jsou zapsány i sňatky dvojic, v nichž ani jeden ze snoubenců nebyl místní, ale Všeradice byly zřejmě pro obě rodiny nejlépe dostupným místem pro konání svatby. Po roce 1848 počet sňatků zde uzavřených rychle klesá, oblíbeným místem se pro snoubence stala nedaleká Praha, kam odcházeli za prací a kde se také velmi často se svými budoucími partnery seznámili. Počet úmrtí zapsaných v matrikách zemřelých v letech 1819–1859 (celkem 72) byl téměř o dvě třetiny nižší než počet narozených ve stejném období (celkem 191) přesto, že právě mezi novorozenci, kojenci a dětmi do 10 let věku byla zaznamenána velká úmrtnost. Častou příčinou těchto úmrtí byla vrozená slabost, psotník, záškrt, horečnatá onemocnění a střevní katary. Není překvapivé, že druhou skupinou, ve které byl zaznamenán velký počet úmrtí, byli staří lidé (muži i ženy), i když se dožívali opravdu vysokého věku 75–90 let. Také zde bylo nejčastěji udávanou příčinou smrti celkové oslabení organismu, marasmus a zápal plic. Dospělí ve středním věku (40–60 let) umírali převážně na souchotiny a ho-

¹¹ NA, fond HBM, inv. č. 887–889.

¹² NA, fond Stabílní katastr (SK), sign. Ber. 466.

¹³ Samson Erben Abeles vlastnil dům č. 27, Efraim Abeles dům č. 84, Salamon Abels dům č. 85, Lazar Abeles dům č. 88, Joseph Pollak dům č. 100, Michael Pollak dům č. 33, Joseph Raubitschek dům č. 95, Jakob Raubitschek dům č. 87 a Moises Winterstein dům č. 86.

rečnatá onemocnění. Přes velký počet narozených dětí docházelo k úmrtí při porodu jen ojediněle, častěji umíraly matky v době šestinedělí v důsledku nákazy dětskými chorobami starších dětí.

Revoluční rok 1848, zrušení diskriminačních zákonů a následné společenské změny zasáhly velmi výrazně i do života všeradických Židů. Především umožnily hledat uplatnění nejen ve větších židovských obcích v okolí (Beroun, Hořovice), ale také v nedaleké Praze, či vzdálenější Vídni. Synové všeradických Židů mohli, pokud to finanční situace rodiny dovolila, nastoupit do učení, studovat, získávat zkušenosti a také hledat životní partnery mimo svou komunitu a její nejbližší okolí. Do místa svého narození se již nevraceli, pokud jim nebylo určeno převzít otcovu živnost. Dcerám studium dopřáno nebylo, pokud se neprovdaly nebo nenastoupily do služby, zůstávaly ku pomoci například v rodinném obchodě nebo v domácnosti stejně jako jejich mladší sourozenci. Pokles počtu židovských rodin v obci a tím i počtu narozených a později školou povinných dětí vedl v roce 1902 k uzavření školy, která obci sloužila více než sto let.

Chybějící matriční záznamy potřebné pro postižení vývoje židovské populace ve Všeradicích po roce 1860 mohou do jisté míry nahradit údaje podchycené ve sčítacích operátech z let 1880–1921, které jsou dnes uloženy ve Státním okresním archivu v Berouně. Podle sčítání z roku 1880 žilo ve Všeradicích ještě 45 osob židovského vyznání, a to v rodinách Abrahama Fischla, Josefa Poláka, Lazara Abelese, Josefa Liona, Enocha Wintersteina, Joachima Roubíčka a Jakuba Abelese.¹⁴ Většina rodin žila z obchodu, E. Winterstein byl řezníkem a J. Roubíček truhlářem. O deset let později, v roce 1890, se k židovskému vyznání přihlásilo 30 osob. Z Bykoše se přistěhoval Hynek Levitus, nově byl sčítán také zelinář Herman Abeles, obchodník Adolf Lion, nádeník Hynek Bästendig a učitel Maxmilian Frank, který na všeradickou školu přišel z Radenína. Z dříve jmenovaných zůstal v obci pouze Enoch Winterstein.¹⁵ Jak ukázalo sčítání z roku 1900, počet všeradických Židů se v uplynulém desetiletí opět snížil. Celkem 27 osob bylo sčítáno v rodinách Hynka Picka, učitele židovské školy původem z Brandýsa nad Labem, Hynka Beständig, Josefa Liona, který se do Všeradic vrátil na odpočinek, Ludmily Wintersteinové, majitelky domu na odpočinku, která žila v domácnosti svého syna, řeznického mistra Marka Wintersteina, dále Adolfa Liona a Hynka Levituse, který vedle obchodu s drobným zbožím provozoval i hostinec.¹⁶ Ani v dalších letech se situace nezměnila, sčítání v roce 1910 ukázalo další zmenšení židovské komunity na 21 osob.¹⁷ Jako nemajetný vdovec podporovaný židovskou obcí byl opět sčítán Herman Abeles, dále Adolf Lion, majitelka domu a šička rukavic Růžena Wintersteinová, obchodník se smíšeným zbožím a řezník Marek Winterstein, Hynek Levitus, který vedle prodeje střížního zboží začal obchodovat i s obilím, a Terezie Lionová, vdova po Josefu Lionovi a obchodnice se smíšeným zbožím. V roce 1921 už bylo v obci sčítáno jen 11 osob židovského vyznání.¹⁸ V domě Růženy Wintersteinové se s rodinou usadil také její švagr, řezník Otokar Hecht, Adolf Lion podporoval z obchodu se smíšeným zbožím studia svého syna a Marek Winterstein zůstal věrný řemeslu řezníka, které zdědil po předcích. Poslední v řadě předválečných sčítání lidu proběhlo na konci roku 1930. K židovskému vyznání se ve Všeradicích přihlásily jen dvě osoby – Adéla Wintersteinová, vdova po obchodníkovi a řeznickém mistrovi Markovi Wintersteinovi, a Růžena Wintersteinová, majitelka domu a bývalá šička rukavic. U všech sčítaných v letech 1880–1930 byla jako obcovací řeč uvedena čeština.

¹⁴ SOkA Beroun, fond OÚ Hořovice, kart. 644.

¹⁵ SOkA Beroun, OÚ Hořovice, kart. 657.

¹⁶ SOkA Beroun, OÚ Hořovice, kart. 688.

¹⁷ SOkA Beroun, OÚ Hořovice, kart. 771.

¹⁸ SOkA Beroun, ONV Hořovice, kart. 76.

Když v roce 1668 získal Žid Jelínek povolení usadit se na všeradickém statku ani on ani jeho tehdejší vrchnost nepředpokládali, že byl položen základ ke vzniku židovské komunity, která se zde udrží příštích 250 let. Ve Všeradicích zůstali i Jelínkovi synové a zeť, později byla vrchností přijata ještě rodině lazebníka Poláka. Soupis z března roku 1724 přiznal na statku 32 Židů, z nichž alespoň někteří si i přes zjevné snahy o jejich vyhnání vrchnostenskou ochranu zachovali. V roce 1783 už bylo evidováno 7 rodin (35 osob) a v roce 1793 dokonce 13 rodin, v nichž v různém postavení žilo 87 osob. Také matriční záznamy potvrzují, že v 19. století bylo ve Všeradicích stabilně usazeno 7–10 židovských rodin, počet osob kolísal podle počtu narozených a zemřelých. A, jak bylo řečeno výše, všeradičtí židé měli obvykle hodně dětí a dožívali se vysokého věku. O jisté prosperitě a vnitřní správě obce vypovídá i skutečnost, že obec na počátku 19. století opustila praxi, že děti vyučovali sami představitelé obce a údajně v roce 1800 tu byla založena jednotřídní židovská škola s vyučovacím jazykem německým, do které byli zvaní odborní učitelé. Za ochranu vrchnosti¹⁹ a možnost provozovat své obchody a povolená řemesla ovšem museli platit vysoké poplatky. Většina všeradických Židů totiž žila především z obchodu s plátnem, kůžemi a drobným zbožím a vykonávala řemesla potřebná pro celou komunitu (řezník, krejčí, později i truhlář). Osvědčili se také jako správci nebo pachtýři vinopalny a výroby drasla. Ve Stablním katastru z roku 1840 už byli uváděni i mezi vlastníky polností a luk.

Je zvláštním paradoxem, že právě zrušení všech diskriminačních zákonů a nařízení bylo podnětem k pomalému, ale soustavnému „vyliďňování“ židovské obce ve Všeradicích. Nejprve do větších obcí a měst v okolí, později do ne příliš vzdálené Prahy, která byla centrem politického a společenského života Čech, byla v ní řada škol a poskytovala více příležitostí k ekonomickému zabezpečení především nově zakládaných rodin. Z výsledků jednotlivých sčítání lidu je patrné, že v obci zůstávali spíše manželé středního věku se zavedenou existencí, kteří často ještě pečovali o děti školou povinné a stárnoucí příbuzné či ovdovělé rodiče. Kromě nich tvořili židovskou komunitu také staří lidé na odpočinku, velmi často vlastníci některého z domů v obci. Židovská obec ve Všeradicích přestala fakticky plnit své funkce již v prvních desetiletích 20. století. Ti, kteří zbyli po sčítání v roce 1921, už nebyli schopni zajistit chod obce ani údržbu synagogy. Proto bylo rozhodnuto o jejím prodeji, který se však uskutečnil až v roce 1937, kdy budovu koupila a převzala církev československá. Poslední dvě sčítané osoby židovského vyznání Růžena Wintersteinová a Adéla Wintersteinová zemřely ve třicátých letech. Jak ukázaly seznamy deportovaných do koncentračních táborů, zahynula v době okupace řada potomků všeradických Židů.²⁰ Jejich životní osudy a násilné odvěčení však už byly spojovány s jinými místy.

Jüdische Familien in Všeradice

Die Entwicklung der jüdischen Gemeinde auf dem Gut Všeradice kann seit der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts verfolgt werden, als die Familie von Jarolym Jelynek dort lebte. In dem Verzeichnis der Juden vom Jahr 1724 waren fünf jüdische Familien (32 Personen) auf der Herrschaft Osov und Všeradice eingetragen, und ihre Zahl stieg im Laufe der

¹⁹ Všeradičtí židé jsou v pramenech označováni jako „Schutzjuden“ (židé pod ochranou) nebo „Handelsjuden“ (naznačuje způsob jejich obživy).

²⁰ Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941–1945, ed. Miroslav Kárný a kol., svazek I. a II. Praha 1995.

nachfolgenden Jahre kontinuierlich. Die Juden widmeten sich insbesondere dem Handel mit Kleinwaren, Leinen und Ledern und verpachteten sich von der Obrigkeit eine Branntweimbrennerei und eine Pottaschesiederei. Am Ende des 18. Jahrhunderts besaßen einige Familien bereits Häuser und Ländereien in der Gemeinde. Die zunehmende jüdische Gemeinde in Všeradice wurde zum Sitz eines Matrikelbezirks, der den Bereich der Pfarrei von Všeradice weit überschritten hat. Seit 1829 hatte die Gemeinde auch ihre eigene Synagoge und später auch eine Schule. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts kam es in Folge der Abschaffung der Diskriminierungsgesetze und der neuen Möglichkeit, in größere Städte in der Umgebung zu migrieren, zu einer langsamen, aber kontinuierlichen Entvölkerung der jüdischen Gemeinde, die ihre Funktionen allmählich verlor. Der vorliegende Beitrag versucht unter anderem, die in Všeradice ansässigen jüdischen Familien auf Grund erhaltener Matrikelbücher, Judenverzeichnisse und weiterer Archivquellen statistischer Art darzustellen. Ein alphabetisch geordneter Überblick einzelner Familien wurde in einer Beilage verarbeitet.

The Jewish Families in Všeradice

Author follows the fate of the Jewish community in Všeradice in period since 17th till 20th century and based on archival sources reconstructs the local Jewish families.

Příloha

Židovské rodiny ve Všeradicích. Rekonstrukční záznamy byly vytvořeny na základě zápisů v matrikách narozených, oddaných a zemřelých ŽO Všeradice, Beroun, Hořovice, Hostomice, Liteň a Mořina. Využity byly i soupisy Židů z let 1724, 1783, 1793 a zápisy v knize familiantů. Některé rodiny se podařilo dohledat i sondou do pražských policejních přihlášek a do seznamů deportovaných v Tereziánské pamětní knize. Vedle stručných údajů o otci rodiny a jeho manželce je v záznamu uváděno i jméno a rok narození (případně úmrtí) všech dětí zapsaných v matrikách a výše jmenovaných pramenech.

	manželka/manžel	děti
ABELES Abraham (1830, †1879; kupec; rodiče: Salomon a Elisabeth Lacha; prarodiče: Efraim a Ester Graf; praprarodiče: Moises a Anna Efraim; žil v Praze)	SCHREIBER Cecilie (1832 Česká Lípa)	Pauline (1861); Leopold (1862); Fritz (1860); Samuel (1869); Jakob (1879); Ernestine (1882)
ABELES Adolf (1857; rodiče: Simon a Anna Schnabel; prarodiče: Michal a Franziska Weil)	WINTERSTEIN Marie (1861; otec: Hermann)	
ABELES Efraim (1764, †1848; učitel; rodiče: Moises a Anna Efraim)	GRAF Ester (1771, †1824)	Salomon (1792); Joseph (1794); Moises (1799); Anna (1801, †1812); Sara (1800, †1812)
ABELES Enoch (1825, kupec; rodiče: Nathan a Anna Stein; prarodiče: Isak a Eva Lacha; žil v Praze)	SPITZ Rosalie (1821)	Agnes (1858)
ABELLES Ignaz (obuvnický mistr; rodiče: Moses a Katharina Grünhut)	KRAUS Rosalia (z Rozsochatce, rodiče: Abraham a Magdalena)	Katharina (1852); Fridrich (1853); Josephine (1856, †1858). Moriz (1857, †1858); Carolina (1858, †1858); Marie (1855, †1855)
ABELES Isak (†1821; rodiče: Abraham a Theresia Pollak)	LACHIN Eva	Nathan (1780); Moises (1783)
ABELES Isak		Elisabeth (1868, †1869)
ABELES Jakob (později jako Herman; 1827, †1916; obuvník)	BESTÄNDIG Rosalia (1830; z Dubence)	Karolina (1865); Františka (1862, †1942 Terezín); Elisabeth (1868, †1869)
ABELES Josef (1833; obuvník; žil v Praze)	HELLER Charlotte (1835 Kamýk)	Lippmann (1864); Karoline (1861)
ABELLES Josepha (rodiče: Moises a Katharina Grünhut; prarodiče: Isak a Eva Lache)		Joseph (1833)
ABELES Josefa (rodiče: Lazar a Veronika Fuchs; prarodiče: Nathan a Anna Stein; praprarodiče: Isaka Eva Lachin; prapraprarodiče: Abraham a Theresa Pollak; žila v Praze)	SPITZ Joachim (1868 Praha)	

	manželka/manžel	děti
ABELES Karolina (1865; rodiče: Herfan a Rosalie Beständig)		Marie (1901, †1903); Rosa (1907); Anna (1908)
ABELES Karolina (1857; vdova; žila v Praze)		Marie (1880, †1942 deportace); Elisabeth (1895)
ABELLES Lazar (1808; obchodník; rodiče: Nathan a Anna Stein; prarodiče: Isak a Eva Lachin; praprarodiče: Abraham a Theresia Pollak)	FUCHS Veronika (Všeradice; rodiče: Jakob F. a Anna Müller)	Adam (1837); Rosalia (1838); Katharina (1839) Franziska (1841, †1841); Jacob (1842); Josef (1845, odešel do Prahy); Rudolf (1869, †deportace)
ABELES Leopold (1863; obchodník; žil v Praze)	HECHT Anna (1866)	Caroline (1888); Bertha (1893); Josefina (1897)
ABELES Ludwig (1862, †1905; košíkář; žil v Praze)	BLOCH Sofie	Ludovika (1890, †1943 deportace); Karl (1891); Marta (1892 - přestoupila ke katolickému vyznání); Friederik (1897); Olga (1899)
ABELES Marcus (obchodník; rodiče: Salamon a Elisabeth Lacha)	EKSTEIN Rosalia (z Lochkova, rodiče: Moises E. a Anna Kohn)	Friedrich (1852); Marie (1854); Adolf (1858)
ABELES Marie (rodiče: Moises a Katharina Grünhut)		Moises (1856)
ABELES Michel (1766, †1837; obchodník a familiant)	WEIL Franziska (1769, †1822)	Anna (1797, †1823); Moises (1798, †1833); Salamon (1792); Abraham (1794); Samson (1801); Simon (1803); Karolina (1807, †1823); Barbara (1808); David (1811); Josefa (1814)
ABELES Michael (1841, zlatník v Praze; rodiče: Simon a Anna Schnabel; prarodiče: Michael a Franciska Weil; praprarodiče: Moises a Anna Efraim)	BISCHITZ Rosa (1841)	Hugo (1867); Rudolf (1868); Olga (1871, †); Richard (1873); Adele (1876, †); Ida (1877, †);
ABELES Moises		Anna (1819, †1825)
ABELES Moises (1785, †1853; obchod s kůžemi; rodiče: Efraim a Ester Grafín; prarodiče: Moises a Anna Efraim)	ZENSOR Maria/Josefa (z Vonoklas; rodiče: Isak a Dorothea Abeles)	Isak (1837); Anna (1839); Catharina (1840); Sara (1842); Marcus (1844); Michael (1846); David (1848); Philip (1850); Caroline (1852)
ABELES Moises (1783; draslař; rodiče: Isak a Eva Lacha)	GRÜNHUT Katharina (z Bernardic; rodiče: Jakob/Lebel a Ludmilla)	Anna (1819, †1825); Catharina (1820, †1823); Ester (1825); Jacob (1827); Leopold (1832);
ABELES Moises (nádeník)	HÜBSCHER Katharina (z Bernardic)	Josepha (1825, †1826)
ABELES Mořic (1857; úředník uhel. skladu; rodiče: Ignaz a Rosalia Kraus; prarodiče: Moses a Katharina Grünhut; žil v Praze)	STEIN Františka (1862)	Anna (1886)

	manželka/manžel	děti
ABELES Mořic (1865; krejčovský mistr; žil v Praze)	WEINBERGER Josefa (1864)	
ABELLES Nathan (1777, †1834; řezník, košerák, učitel; rodiče: Isak a Eva Lachin)	STEIN Anna (z Tetína; rodiče: Samuel a Katharina Lustig)	Lazar (1808); Abraham (1811); Joseph (1814); Eva (1816(?)); Veit (1819, †1819); Anna (1820); Catharina (1823, †1823); Enoch (1825, odešel do Prahy); Isak (1827); Moises (1830)
ABELES Richard (1873; obchodník; rodiče: Michael a Rosa Bischitz; prarodiče: Simon a Anna Schnabel; praprarodiče: Michael a Franziska Weil; prapraprarodiče: Moises a Anna Efraim; žil v Praze)	KRAUS Pauline (1878)	Ernst (1901, †1941 deportace)
ABELES Rudolf (1869, †1942 transport; obchodník v Osově; rodiče: Lazar a Terezie)	POLLAK Ottilie (z Vinařic; 1872, †1942 transport)	Růžena (1897 Osov)
ABELLES Salomon (1792; obchodník; rodiče: Efraim a Ester Graf)	LACHA Elisabeth (1789, †1846; Tloskov; rodiče: Abraham a Magdalena Jelinek)	Marcus (1817); Sara (1819); Elisabeth (1828); Josepha (1826); Abraham (1830); Catharina (1833)
ABELES Salamon (1792; rodiče: Michael a Franziska Weil)	REITLER Theresia	Leopold (1820); Moises (1823)
ABELES Salamon (1860; zapsán jako katolík; žil v Praze)	Hermine (1846)	
ABELES Samuel (1869; žil v Praze)	PICK Paula (1864)	Josef (1896); Jiřík (1898); Arnošt (1900)
ABELES Simon (obchodník; rodiče: Michael a Franziska Weil; prarodiče: Moises a Anna Efraim)	SCHNABEL Anna (z Běštína; rodiče: Abraham a Judita Polak)	Michael (1841); Jakob (1843); Moses (1845); Leopold (1847); Julie (1849); Efraim (1852); Sofie (1855)
BÁSTENDIG Hynek/Ignác (1851 Dubenec; nádeník)	Barbora (1848, †1904; Vlachovo Březí)	Arthur
BIRGMANN Moises (posel; pomocník v draslárně)	Rachel	Isak; Rebeka
BRUMMEL Markus (1819, †1885; z Bezdědic; soukromý učitel)	SCHNABEL Aloisia (z Běštína; rodiče: Abraham a Juditah Pollak)	Heinrich (1850, MUDr. v Praze); Elisabeth (1855); Julie (1857); Leopold (1860 Liteň)
FISCHEL Abraham (1813, †1884; obchod střížním zbožím; z Tetína; rodiče: Samuel a Barbora Poniatovsky)	POLLAK Ludmila (1820; rodiče: Jakob a Eva Nephtali)	Maria (1848); Samuel (1851); Sophie (1853); Anna (1856); Amalie (1862)
FISCHEL Jakob (hausírník)	Sara (1750, †1824)	Nathan (1775)

	manželka/manžel	děti
FISCHEL Jakob (†1878; obchodník)	TAUSSIG Anna (1813, †1869; z Černého Vola; Löbl a Katharina Resek)	Samuel (1842, †1842); Catharina (1843); Ignatz (1845, †1855)
FISCHEL Samuel (1774, †1814)	Sara (1781, †1849)	Josefa (1819); Anna (1812)
FISCHER Jakob (obchodník)	Sara	Samuel; Nathan; Franziska; Eva
FRANK Maxmilian (1859 Načeradec; soukromý učitel)	Klára (1864 Deštná)	Otilie (1887); Oskar (1888); Ema (1889)
FUCHS Jakob (1769, †1834; řezník)	MÜLLER Anna (z Kosoře; rodiče: Joachim a Rosalia Löwy)	Joachim (1819); Aron (1821); Veronika (1808)
FUCHS Jakob (1769, †1834; řezník)	GUTH Anna (†1846; Kosoř; otec: Joachim)	Rosaria (1824)
FUCHS Löbl		Josef (1812, †1812)
GOLDBERGER Enoch (rodiče: Abraham a Katharina)	ABELES Sara	Leopold (1846)
HECHT Otokar (1888 Stradonice; řezník; rodiče: Jonas Hecht a Theresia Neumann)	WINTERSTEIN Berta (1882; rodiče: Enoch a Ludmila Schwarz)	Marta (1913 Beroun); Otto (1915); Bedřich (1918, †1943 Terezín)
JELYNEK Israel (otec Jarolym)	Eva (otec: Abraham z Osova)	Lydmila (1721); Alžběta (1723)
JELYNEK Jarolym (vdovec; ve Všeradicích od r. 1668)		Samoel; Israel; David (1702); Bernard (1705)
JELYNEK Samoel (otec: Jarolym J.)	Helena	Jakub (1706); Teresie (1708); Alžbieta (1712); Rozyna (1715)
JELINEK Sara (1734, †1818)		
KLEMPERER Karoline (rodiče: Nehemias, košerák z Prahy, a Sara Popper)		Jacob (1837)
KOHN Jakob	PETESCH Sara (rodiče: Hermann a Lidmila)	Hermann (1832)
LACH Abraham (1742, †1828)	Elisabeth (1760, †1828)	Moyses; Joseph; Ludmila; Lya; Sara
LEVITUS Hynek (1838 Bykoš; obchod smíšeným zbožím; rodiče: Jakob a Rosalie Schindler)	1. FISCHL Sofie (1854, †1875); 2. FISCHL Anna (1858; sestra Sofie)	Emil (1877 Bykoš; Karel (1878); Leo (1882; komptorista v Praze); Adela (1880); Marta (1885)
LION Abraham (rodiče: Moises a Anna Fischl)	GUTH Veronika (rodiče: Elias a Ester Mischelles)	Joseph (1822); Anna (1825); Jacob (1829)
LION Adolf (1864; obchodník; rodiče: Josef a Kateřina Pollak)	GACH Marie (1867, 1942 deportace; z Hostomic; rodiče: Isak a Žofie Brandeis)	Ervin (1891, †1942 deportace); Pavel (1894); Bedřich (1899)
LION Josef (1822 Vyžina; kupec; rodiče: Abraham a Veronika Guth)	POLAK Katharina (1826; rodiče: Isak a Helene Kornfeld)	Anna (1849); Moritz (1851); Julius (1853); Salomon (1855); Ignaz (1856); Mathilde (1859); Josefa (1861); Fridrich (1863); Adolf (1864); Ernestine (1868); Otto (1870)

	manželka/manžel	děti
LION Otto (1870 Všeradice; rodiče: Josef a Katharina Polak; žil v Praze)	Taussig Olga (1877, †1906)	Irma (1897); Ella (1899); Adolf (1901)
LION Salomon (1855; obchodník; rodiče: Josef a Katharina Polak; prarodiče: Abraham a Veronika Guth; žil v Praze)	RAUBITSCHKE Agnes (1859)	Oskar (1881); Arthur (1883); Ida (1890); Hans a Grete (1901)
LÖWY Hermann (z Praskoles; sklenář, později učitel ve Všeradicích)	LÖBEL Eva (z Prašného Újezda; rodiče Markus a Maria Pollak)	Sophie (1848)
MOIŽIŠ GERSTL (otec: Abraham z Osova)	JELYNEK Eva (otec: Jarolym)	Abraham (1704); Rozyna (1715); Alžběta (1721)
PICK Hynek (1838 Brandýs nad Labem; učitel)	Aloisie (1853 Golčův Jeníkov)	Berta (1875); Klara (1877)
POLLAK Abraham (dříve Abraham Isak †1806; rodiče: Isak a Rosalia Wedeles)	BENJAMIN Anna	Michael (1789); Benjamin (1797); Joseph (1799); Isak (1800) Jakob (1803)
POLLAK Abraham (domkář; rodiče: Michael a Sara; prarodiče: Abraham a Anna Benjamin; praprarodiče: Isak a Rosalia Wedeles)	BLASKOPF Franziska (z Prašného Újezda; rodiče: Mathias a Dorothea Pollak)	Sophie (1845); Julie (1847); Emanuel (1849)
POLLAK Ignatz/Isak (učitel; rodiče: Josef a Magdalena Kubie; prarodiče: Isak a Katharina Löbl)	1. KORNFELD Helena (1800, †1834; z Jeníkova; rodiče: Salomon a Dorothea Ascher) 2. LÖWNER Theresia (1800)	Catharina (1826); Eva (1827); Eleazar (1830); Heinrich (1832; odešel do Prahy); Samuel (1834, †1834)
POLLAK Ignatz (1851; kramář; rodiče: Josef a Barbara Vinař)	STEINER Antonie (1865; rodiče: Eduard a Barbara Freudenfels)	Alois (1896, †1942 deportace)
POLLAK Jakob (1785, †1853; matka: Eva/Ester)	EBSTEIN Eva (1796 Hostomice; rodiče: Enoch a Maria)	Josef (1813, †1858); Michael (1815); Ludmila (1818); Adam (1820 - odešel do Prahy); Josepha (1824)
POLAK Jakub (lazebník; ve Všeradicích od r. 1723)	Anna	Isak (1719); Jakub (1721); Jozefa (1724)
POLAK Josef (1814 Běštín; obchod střížním zbožím; rodiče: Israel a Theresia)	VINAŘ Barbora (1819; rodiče: Isak a Francisca)	Anna (1843); Katharina (1845); Rosalia-Theresie (1848); Ignaz (1851) Israel (1852); Friedrich (1856)
POLLAK Josef (1763, †1851; obchodník)	Magdalena Kubin (1766, †1851)	
POLLAK Michael	SLANSKY Marianna (matka: Katharina Slansky)	Salomon (1840); Katharina (1842)
POLLAK Michael (1789; rodiče: Abraham a Anna Wocasek)	Pollak Sara (1795, †1837; rodiče: Israel a Franziska Pollak)	Abraham (1814); Aron (1817-odešel do Uher); Isak (1819); Israel (1824); Lazar (1826); Josef (1837, †1837)

	manželka/manžel	děti
POLLAK Moises (z Litně)	LACHA Katharina (rodiče: Moises a Hendel Levitus)	Markus (1835)
REICHMANN Aron/ Adam (1737, †1815; zpěvák v synagoze)	SELIG Ludmila	Rosalia (1788, †1840); Josef (1777, †1829); Katharina; Israel; David;
REICHMANN Josef (1777, †1829; obchodník)		
ROUBITSCHKEK Daniel (z Nalžovic)	REICHMANN Katharina (rodiče: Aron a Ludmila Selig)	David (1834)
ROUBÍČEK Josef (1790; draslař; rodiče: Leopold/Wolf a Eva Pollak)	DUSENSY Juditha (rodiče: Elias a Sara Körpeles z Prahy)	Elias a Francisca (1818); Anna (1822); Maria (1824, †1830); Leopold a Teresia (1829, †1830); Isak (1826); Josepha (1833); Bernard a Katharina (1836, †1837)
ROUBITSCHKEK Isak (obchodník; rodiče: Jakob a Katharina Schnabl)	PRIESTER Franciska (ze Smilkova; rodiče: Jakob a Anna Popper)	Wilhelm (1854); Ludwig (1855); Ida (1857); Klara (1858);
ROUBITSCHKEK Wolf/ Leopold; 1760, †1828; obchodník)	POLLAK Eva (1759, †1842)	Jakob (1783, †1855); Lobl/ Ludwig; Joseph
ROUBÍČEK Joachim (1846 Skříple; truhlářský mistr)	Kateřina (1843)	Zikmund (1873); Richard (1875, †1944 Terezín); Josef (1880); Emilie (1877, 1942 deportace)
ROUBÍČEK Richard (1875 Všeradice; hostinský; rodiče: Joachim a Kateřina; žil v Praze)	TEIČOVSKÁ Marie (1878)	Jarmila (1909)
SCHNEIDER Heinrich (Kamýk; učitel; rodiče: Isak a Franziska Fischer)	SCHLING Franziska (Horní Cerekev; rodiče: Weit a Theresia Frankfurter)	Pauline (1843); Julius (1845)
SCHWARZKOPF Benedikt (ze Sušice; učitel)	LEDERER Katharina (z Chlístova; otec: Elias)	Moritz (1849)
WIENER Isak (1769, †1819)		
WINAŘ Isak (invalida)	SOIKA Franziska (1764, †1850)	
WINAŘ Jakob (zednický tovaryš; rodiče: Isak a Franziska Soika)	PIK Theresia (1823, †1875; matka: Eva Pik)	Heinrich (1851, †1877 jako žebrák); Ignaz (1853); Emanuel (1855)
WINTERSTEIN Enoch (1821, †1896; řeznický mistr)	Lidmila (1835, †1908; domkářka)	Markus (1871); Aron (1865); Rosalie (1860); Berta (1878); Anna (1869)
WINTERSTEIN Jakob (řezník)	ABELLES Anna (rodiče: Salomon a Elisabeth Lacha)	Pauline (1850); Rosalia (1852); Eleonore (1856); Bertha (1859)
WINTERSTEIN Marek (1871, †1927; řezník, obchod smíšeným zbožím; rodiče: Enoch a Lidmila Schwarz)	RESEK Adela (1876, †1936; Motyčín; rodiče: Hynek a Alžběta Resek)	Otto (1902); Josef (1904)

	manželka/manžel	děti
WINTERSTEIN Moses (1779, †1859; řezník)	LEVITUS Anna (1781, †1869)	Jakob (1800); Katrina (1804); David (1812); Barbora (1814); Herrmann (1818); Enoch (1820, †1896); Joseph (1823); Filip (1825, †1908); Marcus (1827, †1869)
WINTERSTEIN Růžena (1861, †1932; šička rukavic)		
ZEKENDORF Moises (1798; z Litné; rodiče: Salamon a Sara)	ROUBIČEK Anna (1805; rodiče: Wolf a Eva Polak)	Seligmann (1837)